

201.440 popisanih od Opera profughi, po općinama, 1958.; 50.000 nije pronađeno (umrli, bolesni, samostalno se uključili u nacionalni život, nepopisani jer su se potajno iselili); 80.000 iseljenih u treće zemlje; 15.000 izbjeglih nakon 1958.

Statističkom analizom popisa stanovništva (1846.–1971.) pouzdano je utvrđeno da je taj broj bio znatno manji, te da je s hrvatskog područja izbjeglo 186.000–188.000 osoba. Ako se tome doda još 30.000–35.000 iseljenih sa slovenskog područja, dobije se ukupan broj od 220.000 ljudi (vidi: V. Žerjavić: Doseljavanja i iseljavanja s područja Istre, Rijeke i Zadra u razdoblju 1910.–1971., *Društvena istraživanja*, Zagreb, 6–7, god. 2./1993., br. 4–5, str. 631–656).

»Šesti dio – Korijeni: izgubljeni gradovi i sela« (str. 245.–521.) najopsežniji je i zauzima gotovo pola knjige. Prvo poglavlje naslovljeno je »Dvjestotridesetdevet gradova i sela prepuštenih Jugoslaviji« i ima ulogu uvoda za 58 članaka o značajnijim istarskim gradićima i selima, koji su svrstani abecednim redom. Ovi tekstovi sadržavaju obilje podataka, kako iz starije povijesti, tako i iz razdoblja drugoga svjetskoga rata, a prije osude zbog subjektivnih i jednostranih tumačenja, kojih također ima u izobilju, moramo povesti računa da je knjiga namijenjena esulima, kako autor kaže, da bi očuvali spomen »na povijest koju poznaju i na dramu koju su proživjeli.«

U »Sedmom dijelu« knjige (str. 525.–628.) iznesena je »Kronologija od 1941. do 1990.« Kronološkim su redom izneseni relevantni podaci za sudbinu Julijske krajine ili izbjeglica s područja koji su pripali Jugoslaviji. Slijedi »Bibliografija« (str. 629.–635.) i »Kazalo imena« (str. 637.–649.). Još valja istaknuti da je knjiga tiskana na kvalitetnom papiru, kao i da je opremljena velikim brojem fotografija.

Osnovni nedostaci knjige su jednostranost, angažiranost (očuvanje spomena na ekso-dus, ali i na nedostojan tretman u Italiji!), subjektivnost i visoka emotivna nabijenost, kako teksta samog autora, tako i velikog broja »svjedočanstava« koje citira. No, ako uzmemo u obzir da je ovo opsežno djelo prožeto autorovim esulskim iskustvom, te da je ono namijenjeno u prvom redu esulima, možemo zaključiti da ova knjiga ipak daje prilično cjelovit opis eksodusa s područja Julijske krajine, te da ona može ponajviše koristiti kao poticaj za znanstvena i na arhivskoj građi utemeljena razmatranja, kako bi se iznesene tvrdnje i prosudbe prihvatile, odbacile ili svele na pravu mjeru. Smatramo da su prijeko potrebna dodatna historiografska istraživanja ovog problema, ne samo radi utvrđivanja konkretnih povijesnih činjenica, nego zato da bi se onemogućila zlouporaba, preuveličavanje i izvrgavanje ovih povijesnih fakata u svrhu jeftinih dnevnopolitičkih koristi, a s mogućim dalekosežnijim posljedicama.

Marino Manin

ANTUNGIRON – PETAR STRČIĆ, Poglavnikovom Vojnom Uredu: Treći Reich, NDH, Sušak – Rijeka i izvješće dr. Oskara Turine 1943., Rijeka, 1993., 186 str.

Antun Giron i dr. Petar Strčić priredili su knjigu *Poglavnikovom Vojnom Uredu: Treći Reich, NDH, Sušak – Rijeka i izvješće dr. Oskara Turine 1943.*, koja je objavljena prošle godine u Rijeci, u nakladi od 1000 primjeraka, a izdavači su Povijesno društvo Rijeke i Odjel gradske uprave za kulturu Poglavarstva grada Rijeke. Ovo je djelo objavljeno u čast i u povodu 50. obljetnice sjedinjenja Rijeke s maticom – domovinom Hrvatskom, te

predstavlja prvu knjigu književnog niza »Nova istraživanja prošlosti Rijeke i riječkog područja«.

U uvodnom djelu knjige (5.–25. str.), naslovljenom »Treći Reich, NDH, Rijeka i Sušak 1943. godine«, autori opsežno izlažu stanje na sjevernojadranskom prostoru, a napose u Rijeci, u razdoblju ljeto–jesen 1943., tj. uoči, u toku i neposredno nakon sloma Italije. U prvom dijelu uvoda, sastavljenom od 8 manjih cjelina, iznosi se odnos relevantnih faktora (Treći Reich, NDH, Badoglioov režim, Talijanska Socijalna Republika, ali i NOP) prema Rijeci i općenito području Julijske krajine, kao i stanje na rečenom prostoru. Drugi dio uvoda, koji sačinjavaju 3 manje cjeline, predstavlja biografija dr. Oskara Turine, opis njegove ulogu u NDH, kao i ocjena važnosti njegova izvješća.

Središnji i najopširniji dio djela (27.–102. str.) donosi izvješće dr. Turine, tj. izvorni arhivski materijal. »Poglavnikovom Vojnom Uredu. Izvješće: Glavara Gradjanske uprave u Sušak–Rieci za razdoblje do 31. listopada 1943. V.T. 8/1943« sastoji se od triju promemorija i od priloga rečenim promemorijama. Prva promemorija upućuje na stanje na Sušaku, u Rijeci i u okolici koje je uslijedilo nakon kapitulacije Italije (8. rujna 1943.). Druga promemorija govori o pripremama dr. Turine za preuzimanje gradanske uprave u rečenom području, dok u trećoj izvješćuje o sastanku sa S. Kascheom – njemačkim poslanikom u NDH održanom 21. listopada 1943., na kojem dr. Turina prosvjeduje protiv njemačkog sprečavanja uspostave vlast NDH u Rijeci. U nastavku su objavljena i četiri priloga prvoj (izvješća i pisma), te pet priloga drugoj promemoriji.

Pored ovoga primarnog povijesnog izvora, objavljen je i autobiografski prilog Marka Sinovića (103.–116. str.), u kojem prepričava put hrvatskih činovnika koji su iz Zagreba upućeni da preuzmu vlast u Rijeci. On tvrdi da se, uz malo više odlučnosti, hrvatska vlast mogla uspostaviti u Rijeci, a krivnju zbog neuspjeha pripisuje dr. Turini. Knjiga donosi i reakciju dr. Oskara Turine (117.–119. str.) na rečeni tekst objavljen 1962. god. u časopisu »Hrvatska misao«.

Opširne bilješke (121.–142. str.) komentiraju i dodatno objašnjuju ocjene stanja i druge konstatacije izrečene u izvješću dr. Turine, te upućuju čitatelja na literaturu, kako domaću tako i stranu, o rečenim zbivanjima. Dok će bogati slikovni prilozi (143.–158. str.) u mnogome pridonijeti približavanju knjige širem i manje upućenom krugu čitalačke publike.

Opširni sažeci na engleskom (159.–163. str.), talijanskom (164.–168. str.) i njemačkom jeziku (169.–173. str.) imaju ulogu savladavanja jezičnih ograničenja, te svakom zainteresiranom učiniti dostupnim sadržaj knjige. A naći će mu se na raspolaganju i kazalo osobnih imena (175.–178. str.), te kazalo povijesno-zemljopisnih pojmova (179.–183. str.), koji će mu dodatno olakšati služenje knjigom. Pored toga, knjiga sadrži i kratke biografije autora (185. str.).

Iz rečenog se može zaključiti da je ovo djelo zanimljivo zato što dodatno razjašnjuje zbivanja na istarskom i kvarnerskom prostoru u vrijeme kapitulacije Italije, kao i stav zainteresiranih sila prema tom prostoru. Sama činjenica da se knjiga sastoji od povijesnog izvora i od njegove kritičke obrade dodatno povećava značenje publikacije. Ali, po našem mišljenju, najveća novost i najvažniji doprinos knjige *Poglavnikovom Vojnom Uredu* jest u tome što, koristeći se izvorima NDH, oertava rečena zbivanja iz nove perspektive. Naime, hrvatska se historiografija bavila ovim razdobljem, ali uglavnom je obrađivala pitanja vezana uza širenje NOP-a i nije pridavala dovoljno pozornosti ovom aspektu, a nije se koristila u dovoljnoj mjeri ni izvorima NDH.

Marino Manin